

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే కిష్కింధాకాండే

॥ త్రింశః సర్గః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

॥ త్రింశః సర్గః ॥

శరద్వర్ణనం శ్రీరామేణ లక్ష్మణాయ సుగ్రీవపార్శ్వం గంతుమాదేశదానం

గృహం ప్రవిష్టే సుగ్రీవే విముక్తే గగనే ఘనైః |
వర్షరాత్రే స్థితో రామః కామశోకాభిపీడితః || 4.30.1 ||

పాండురం గగనం దృష్ట్వా విమలం చంద్రమండలం |
శారదీం రజనీం చైవ దృష్ట్వా జ్యోత్స్నానులేపనాం || 4.30.2 ||

కామవృత్తం చ సుగ్రీవం నష్టాం చ జనకాత్మజాం |
దృష్ట్వా కాలమతీతం చ ముమోహ పరమాతురః || 4.30.3 ||

స తు సంజ్ఞాముపాగమ్య ముహూర్తాన్మతిమాన్ నృపః |
మనః స్థామపి వైదేహీం చింతయామాస రాఘవః || 4.30.4 ||

దృష్ట్వా చ విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్బలాహకం |
సారసారావసంఘుష్టం విలలాపార్తయా గిరా || 4.30.5 ||

ఆసీనః పర్వతస్యార్గ్రే హేమధాతువిభూషితే |
శారదం గగనం దృష్ట్వా జగామ మనసా ప్రియాం || 4.30.6 ||

సారసారావసన్నాదైః సారసారావనాదినీ |
యాఽఽశ్రమే రమతే బాలా సాద్య మే రమతే కథం || 4.30.7 ||

పుష్పితాంశ్చాసనాన్ దృష్ట్వా కాంచనానివ నిర్మలాన్ |
కథం సా రమతే బాలా పశ్యంతీ మామపశ్యతీ || 4.30.8 ||

యా పురా కలహంసానాం కలేన కలభాషిణీ |
బుధ్యతే చారుసర్వాంగీ సాద్య మే రమతే కథం || 4.30.9 ||

నిఃస్వనం చక్రవాకానాం నిశమ్య సహచారిణాం |
పుండరీకవిశాలాక్షీ కథమేషా భవిష్యతి || 4.30.10 ||

సరాంసి సరితో వాపీః కాననాని వనాని చ |
తాం వినా మృగశావాక్షీం చరన్నాద్య సుఖం లభే || 4.30.11 ||

అపి తాం మద్వియోగాచ్చ సౌకుమార్యాచ్చ భామినీం |
సుదూరం వీడయేత్ కామః శరద్గుణనిరంతరః || 4.30.12 ||

ఏవమాది నరశ్రేష్ఠో విలలాప నృపాత్మజః |
విహంగ ఇవ సారంగః సలిలం త్రిదశేశ్వరాత్ || 4.30.13 ||

తతశ్చంచూర్య రమ్యేషు ఫలార్థీ గిరిసానుషు |
దదర్శ పర్యుపావృత్తో లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణోఽగ్రజం || 4.30.14 ||

స చింతయా దుస్సహయా పరీతం
విసంజ్ఞమేకం విజనే మనస్వీ |
భ్రాతుర్విషాదాత్ త్వరితోఽతిదీనః
సమీక్ష్య సౌమిత్రిరువాచ దీనం || 4.30.15 ||

కిమార్య కామస్య వశంగతేన
కిమాత్మపౌరుష్యపరాభవేన |
అయం హ్రీయా సంహ్రీయతే సమాధిః
కిమత్ర యోగేన నివర్తతే న || 4.30.16 ||

క్రియాభియోగం మనసః ప్రసాదం

సమాధియోగానుగతం చ కాలం |

సహాయసామర్థ్యమదీనసత్త్వః

స్వకర్మహేతుం చ కురుష్వ తాత || 4.30.17 ||

న జానకీ మానవవంశనాథ

త్వయా సనాథా సులభా పరేణ |

న చాగ్నిచూడాం జ్వలితాముపేత్య

న దహ్యతే వీర వరార్హ కశ్చిత్ || 4.30.18 ||

సలక్షణం లక్షణమప్రథ్యష్యం

స్వభావజం వాక్యమువాచ రామః |

హితం చ పథ్యం చ నయప్రసక్తం

ససామధర్మార్థసమాహితం చ || 4.30.19 ||

నిస్సంశయం కార్యమవేక్షితవ్యం

క్రియావిశేషోఽప్యనువర్తితవ్యః |

న తు ప్రవృద్ధస్య దురాసదస్య

కుమార వీర్యస్య ఫలం చ చింత్యం || 4.30.20 ||

అథ పద్మపలాశాక్షీం మైథిలీమనుచింతయన్ |

ఉవాచ లక్షణం రామో ముఖేన పరిశుష్యతా || 4.30.21 ||

తర్పయిత్వా సహస్రాక్షః సలిలేన వసుంధరాం |

నిర్వర్తయిత్వా సస్యాని కృతకర్మా వ్యవస్థితః || 4.30.22 ||

దీర్ఘగంభీరనిర్ఘోషాః శైలద్రుమపురోగమాః |

విస్ఫుజ్య సలిలం మేఘాః పరిశాంతా నృపాత్మజ || 4.30.23 ||

నీలోత్పలదలశ్యామాః శ్యామీకృత్వా దిశో దశ |
విమదా ఇవ మాతంగాః శాంతవేగాః పయోధరాః || 4.30.24 ||

జలగర్భా మహావేగాః కుటజార్జునగంధినః |
చరిత్వా విరతాః సౌమ్య వృష్టివాతాః సముద్యతాః || 4.30.25 ||

ఘనానాం వారణానాం చ మయూరాణాం చ లక్ష్మణ |
నాదః ప్రస్తవణానాం చ ప్రశాంతః సహసానఘ || 4.30.26 ||

అభివృష్టా మహామేధైర్నిర్మలాశ్చిత్రసానవః |
అనులిప్తా ఇవాభాంతి గిరయశ్చంద్రరశ్మిభిః || 4.30.27 ||

శాఖాసు సప్తచ్ఛదపాదపానాం
ప్రభాసు తారార్కనిశాకరాణాం |
లీలాసు చైవోత్తమవారణానాం
శ్రియం విభజ్యాద్య శరత్ప్రవృత్తా || 4.30.28 ||

సంప్రత్యనేకాశ్రయచిత్రశోభా
లక్ష్మీః శరత్కాలగుణోపపన్నా |
సూర్యాగ్రహస్తప్రతిబోధితేషు
పద్మాకరేష్వభ్యధికం విభాతి || 4.30.29 ||

సప్తచ్ఛదానాం కుసుమోపగంధీ
షట్పాదవృందైరనుగీయమానః |
మత్తద్విపానాం పవనానుసారీ
దర్శం వినేష్యన్నధికం విభాతి || 4.30.30 ||

అభ్యాగతైశ్చారువిశాలపక్షైః
స్మరప్రియైః పద్మరజోఽవకీర్ణైః |

మహానదీనాం పులినోపయాతైః

క్రీడంతి హంసాః సహ చక్రవాకైః || 4.30.31 ||

మదప్రగల్భేషు చ వారణేషు

గవాం సమూహేషు చ దర్పితేషు |

ప్రసన్నతోయాసు చ నిమ్నగాసు

విభాతి లక్ష్మీర్బహుధా విభక్తా || 4.30.32 ||

నభః సమీక్ష్యాంబుధరైర్విముక్తం

విముక్తబర్హాభరణా వనేషు |

ప్రియాస్వరక్తా వినివృత్తశోభా

గతోత్సవా ధ్యానపరా మయూరాః || 4.30.33 ||

మనోజ్ఞగంధైః ప్రియకైరనల్పైః

పుష్పాతిభారావనతాగ్రశాఖైః |

సువర్ణగౌరైర్నయనాభిరామై -

రుద్యోతితానీవ వనాంతరాణి || 4.30.34 ||

ప్రియాన్వితానాం నలినీప్రియాణాం

వనే ప్రియాణాం కుసుమోద్గతానాం |

మదోత్కటానాం మదలాలసానాం

గజోత్తమానాం గతయోఽద్య మందాః || 4.30.35 ||

వ్యక్తం నభః శస్త్రవిధౌతవర్ణం

కృశప్రవాహాని నదీజలాని |

కప్టారశీతాః పవనాః ప్రవాంతి

తమో విముక్తాశ్చ దిశః ప్రకాశాః || 4.30.36 ||

సూర్యాతపక్రామణనష్టపంకా

భూమిశ్చిరోద్ధాటితసాంద్రరేణుః |

అన్యోన్యవైరేణ సమాయుతానా -

ముద్యోగకాలోఽద్య నరాధిపానాం || 4.30.37 ||

శరద్గుణాప్యాయితరూపశోభాః

ప్రహర్షితాః పాంసుసముత్థితాంగాః |

మదోత్కటాః సంప్రతి యుద్ధలుభ్భా

వృషా గవాం మధ్యగతా నదంతి || 4.30.38 ||

సమన్మథా తీవ్రతరానురాగా

కులాన్వితా మందగతిః కరేణుః |

మదాన్వితం సంపరివార్య యాంతం

వనేషు భర్తారమనుప్రయాతి || 4.30.39 ||

త్యక్త్వా వరాణ్యాత్మవిభూషితాని

బర్హాణి తీరోపగతా నదీనాం |

నిర్భర్త్యమానా ఇవ సారసౌఘైః

ప్రయాంతి దీనా విమనా మయూరాః || 4.30.40 ||

విత్రాస్య కారండవచక్రవాకాన్

మహారవైర్భిన్నకటా గజేంద్రాః |

సరస్సుబద్ధాంబుజభూషణేషు

విక్షోభ్య విక్షోభ్య జలం పిబంతి || 4.30.41 ||

వ్యపేతపంకాసు సవాలుకాసు

ప్రసన్నతోయాసు సగోకులాసు |

ససారసారావవినాదితాసు

నదీషు హంసా నిపతంతి హృష్టాః || 4.30.42 ||

నదీఘనప్రస్తవణోదకానా -

మతిప్రవృద్ధానిలబర్హిణానాం |
ప్లవంగమానాం చ గతోత్సవనాం
ధ్రువం రవాః సంప్రతి సంప్రణష్టాః || 4.30.43 ||

అనేకవర్ణాః సువినష్టకాయా

నవోదితేష్వంబుధరేషు నష్టాః |
క్షుధార్దితా ఘోరవిషా బిలేభ్య -
శ్చిరోషితా విప్రసరంతి సర్పాః || 4.30.44 ||

చంచచ్చంద్రకరస్పర్శహర్షోన్మీలితతారకా |

అహో రాగవతీ సంధ్యా జహాతి స్వయమంబరం || 4.30.45 ||

రాత్రిః శశాంకోదితసౌమ్యవక్త్రా

తారాగణోన్మీలితచారునేత్రా |
జ్యోత్స్నాంశుకప్రావరణా విభాతి
నారీవ శుక్లాంశుకసంవృతాంగీ || 4.30.46 ||

విపక్వశాలిప్రసవాని భుక్త్వా

ప్రహర్షితా సారసచారుపంక్తిః |
నభః సమాక్రామతి శీఘ్రవేగా
వాతావధూతా గ్రథితేవ మాలా || 4.30.47 ||

సుప్తైకహంసం కుముదైరుపేతం

మహాపూదస్థం సలిలం విభాతి |
ఘనైర్విముక్తం నిశి పూర్ణచంద్రం
తారాగణాకీర్ణమివాంతరిక్షం || 4.30.48 ||

ప్రకీర్ణహంసాకులమేఖలనాం
 ప్రబుద్ధపద్మోత్పలమాలినీనాం ।
 వాప్యత్తమానామధికాద్య లక్ష్మీ -
 ర్వరాంగనానామివ భూషితానాం ॥ 4.30.49 ॥

వేణుస్వరవ్యంజితతూర్యమిశ్రః
 ప్రత్యూషకాలేఽనిలసంప్రవృత్తః ।
 సమ్మూర్చ్ఛితో గర్గరగోవృషాణా -
 మన్యోన్యమాపూరయతీవ శబ్దః ॥ 4.30.50 ॥

నవైర్నదీనాం కుసుమప్రహాసై
 ర్వాధూయమానైర్మదుమారుతేన ।
 ధౌతామలక్షౌమపటప్రకాశైః
 కూలాని కాశైరుపశోభితాని ॥ 4.30.51 ॥

వనప్రచండా మధుపానశౌండాః
 ప్రియాన్వితాః షట్చరణాః ప్రహృష్టాః ।
 వనేషు మత్తాః పవనానుయాత్రాం
 కుర్వంతి పద్మాసనరేణుగౌరాః ॥ 4.30.52 ॥

జలం ప్రసన్నం కుసుమప్రహాసం
 క్రౌంచస్వనం శాలివనం విపక్వం ।
 మృదుశ్చ వాయుర్విమలశ్చ చంద్రః
 శంసంతి వర్షవ్యపనీతకాలం ॥ 4.30.53 ॥

మీనోపసందర్శితమేఖలనాం
 నదీవధూనాం గతయోఽద్య మందాః ।
 కాంతోపభుక్తాలసగామినీనాం
 ప్రభాతకాలేష్వివ కామినీనాం ॥ 4.30.54 ॥

సచక్రవాకాని సశైవలాని
 కాశైర్దుకూలైరివ సంవృతాని |
 సపత్రరేఖాణి సరోచనాని
 వధూముఖానీవ నదీముఖాని || 4.30.55 ||

ప్రపుల్లబాణాసనచిత్రితేషు
 ప్రహృష్టషట్పాదనికూజితేషు |
 గృహీతచాపోద్యతదండచండః
 ప్రచండచాపోఽద్య వనేషు కామః || 4.30.56 ||

లోకం సువృష్ట్యా పరితోషయిత్వా
 నదీస్తటాకాని చ పూరయిత్వా |
 నిష్పన్నసస్యాం వసుధాం చ కృత్వా
 త్వక్త్వా నభస్తోయధరాః ప్రణష్టాః || 4.30.57 ||

దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనైః శనైః |
 నవసంగమసవ్రీడా జఘనానీవ యోషితః || 4.30.58 ||

ప్రసన్నసలిలాః సౌమ్య కురరాభివినాదితాః |
 చక్రవాకగణాకీర్ణా విభాంతి సలిలాశయాః || 4.30.59 ||

అన్యోన్యబద్ధవైరాణాం జిగీషూణాం నృపాత్మజ |
 ఉద్యోగసమయః సౌమ్య పార్థివానాముపస్థితః || 4.30.60 ||

ఇయం సా ప్రథమా యాత్రా పార్థివానాం నృపాత్మజ |
 న చ పశ్యామి సుగ్రీవముద్యోగం చ తథావిధం || 4.30.61 ||

అసనాః సప్తపర్ణాశ్చ కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః |
 దృశ్యంతే బంధుజీవాశ్చ శ్యామాశ్చ గిరిసానుషు || 4.30.62 ||

హంససారసచక్రాద్వైః కురరైశ్చ సమంతతః |
పులినాన్యవకీర్ణాని నదీనాం పశ్య లక్ష్మణ || 4.30.63 ||

చత్వారో వార్షికా మాసా గతా వర్షశతోపమాః |
మమ శోకాభితప్తస్య తథా సీతామపశ్యతః || 4.30.64 ||

చక్రవాకీవ భర్తారం పృష్ఠతోఽనుగతా వనం |
విషమం దండకారణ్యముద్యానమివ చాంగనా || 4.30.65 ||

ప్రియావిహీనే దుఃఖార్తే హృతరాజ్యే వివాసితే |
కృపాం న కురుతే రాజా సుగ్రీవో మయి లక్ష్మణ || 4.30.66 ||

అనాథో హృతరాజ్యోఽహం రావణేన చ ధర్షితః |
దీనో దూరగృహః కామీ మాం చైవ శరణం గతః || 4.30.67 ||

ఇత్యేతైః కారణైః సౌమ్య సుగ్రీవస్య దురాత్మనః |
అహం వానరరాజస్య పరిభూతః పరంతపః || 4.30.68 ||

స కాలం పరిసంఖ్యాయ సీతాయాః పరిమార్గణే |
కృతార్థః సమయం కృత్వా దుర్మతిర్నావబుధ్యతే || 4.30.69 ||

స కిష్కింధాం ప్రవిశ్య త్వం బ్రూహి వానరపుంగవం |
మూర్ఖం గ్రామ్యసుఖే సక్తం సుగ్రీవం వచనాన్మమ || 4.30.70 ||

అర్థినాముపపన్నానాం పూర్వం చాప్యృపకారిణాం |
ఆశాం సంశ్రుత్య యో హంతి స లోకే పురుషోధమః || 4.30.71 ||

శుభం వా యది వా పాపం యో హి వాక్యముదీరితం |
సత్యేన పరిగృహ్లాతి స వీరః పురుషోత్తమః || 4.30.72 ||

కృతార్థా హ్యకృతార్థానాం మిత్రాణాం న భవంతి యే |
తాన్ మృతానపి క్రవ్యాదాః కృతఘ్నాన్ నోపభుంజతే || 4.30.73 ||

నూనం కాంచనపుష్పస్య వికృష్టస్య మయా రణే |
ద్రష్టుమిచ్ఛసి చాపస్య రూపం విద్యుద్గణోపమం || 4.30.74 ||

ఘోరం జ్యోతలనిర్ఘోషం క్రుద్ధస్య మమ సంయుగే |
నిర్ఘోషమివ వజ్రస్య పునః సంశ్రోతుమిచ్ఛసి || 4.30.75 ||

కామమేవంగతేఽప్యస్య పరిజ్ఞాతే పరాక్రమే |
త్వత్సహాయస్య మే వీర న చింతా స్యాన్నపాత్మజ || 4.30.76 ||

యదర్థమయమారంభః కృతః పరపురంజయ |
సమయం నాభిజానాతి కృతార్థః ప్లవగేశ్వరః || 4.30.77 ||

వర్షాః సమయకాలం తు ప్రతిజ్ఞాయ హరీశ్వరః |
వ్యతీతాంశ్చతురో మాసాన్ విహరన్ నావబుధ్యతే || 4.30.78 ||

సామాత్యపరిషత్కీడన్ పానమేవోపసేవతే |
శోకదీనేషు నాస్మాసు సుగ్రీవః కురుతే దయాం || 4.30.79 ||

ఉచ్యతాం గచ్ఛ సుగ్రీవస్త్వయా వీర మహాబల |
మమ రోషస్య యద్రూపం బ్రూయాశ్చైనమిదం వచః || 4.30.80 ||

న స సంకుచితః పంథా యేన వాలీ హతో గతః |
సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథమన్వగాః || 4.30.81 ||

ఏక ఏవ రణే వాలీ శరేణ నిహతో మయా |
త్వాం తు సత్యాదతిక్రాంతం హనిష్యామి సబాంధవం || 4.30.82 ||

యదేవం విహితే కార్యే యద్ధితం పురుషర్షభ |
తత్ తద్ బ్రూహి నరశ్రేష్ఠ త్వర కాలవ్యతిక్రమః || 4.30.83 ||

కురుష్వ సత్యం మమ వానరేశ్వర
ప్రతిశ్రుతం ధర్మమవేక్ష్య శాశ్వతం |

మా వాలినం ప్రేతగతో యమక్షయే
 త్వమద్య పశ్యేర్మమ చోదితః శరైః || 4.30.84 ||

స పూర్వజం తీవ్రవివృద్ధకోపం
 లాలప్యమానం ప్రసమీక్ష్వ దీనం |
 చకార తీవ్రాం మతిముగ్రతేజా
 హరీశ్వరే మానవవంశనాథః || 4.30.85 ||

|| ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
 కిష్కింధాకాండే త్రింశః సర్గః ||